

Svetniki in galjot v ljudski pesmi

Vlado Nartnik

Because Folk songs are constantly changing it is hardly surprising that the same name may refer to several persons from different historical periods. Izidor, who is depicted in the legend Sveti Izidor (Saint Izidor), only partly relates to soldier Izidor from antiquity. There is another soldier who, like Izidor, gave his life for Jesus Christ. This act is depicted in the legend Jurij sojen (Jurij Is Tried) in which soldier Jurij refuses to acknowledge the secular trial against him and proffers three offerings: Virgin Mary's cloak, Saint Florian's chalice, and Saint Michael's bell. The significance of these items becomes even greater when compared to the three offerings made to three saints at the beginning of the ballad Galjot (The Oarsman). The three saints correspond to the names of three of the four successive hills situated in the Ljubljana Moor beneath the constellation Orion that is in the shape of three stars framed by four more stars.

Ko se je ljudska pesem vse do svojih zapisov prenašala od ust do ust, se je kljub ritmični podpori z občasnim širjenjem ali krčenjem spreminjala tako, da se v njej celo isto ime lahko nanaša na dve ali več oseb raznih časov in krajev. Tako ime je recimo Izidor v legendi *Sveti Izidor* (SNP, št. 586 in 587), saj se nanaša delno na vojaka Izidorja, ki je dal svoj jezik in glavo za Kristusa okrog leta 250 na otoku Hiju (Miklavčič 1970b: 383), delno na škofa Izidorja, ki je sklenil svoje življenje leta 636 v Sevilji (Dolenc 1970a: 73), in delno na kmeta Izidorja, ki je dočakal spokojno smrt leta 1150 v okolici Madrida (Dolenc 1970b: 382). Legenda se predvsem po zapisih Oroslava Cafa spleta takole:

*Izidor je ovce pasel,
Ko je majhen fantič bil,
On si je prelepo piskal,
Lepo piskal ino pel.
Ko se je ovac napasel,
Stopil je v vojaški stan,
Zvesto je cesarju služil,
Še zvesteje pa Bogu.
V stanu tem se je zgodilo,
Da je tudi smert storil
In so njega pokopali
Na ledino na pokraj.
Na njegovem grobu zrasla
Lepa drobna detelja,*

*V večer komaj pokošena
V jutro je že vzhajala.
Tja hodili so menihi
In so jo spoznavali,
Grob so gori odkopali,
Notri našli celega.
Mimo groba tudi jezdil
Je vojaški oficir,
Izidorja je pobaral:
»Al si mertev ali živ?«
»Na tem svetu sem že mertev,
Na onem pa še živim.«*

Za Kristusa je okrog leta 303 v Nikomediji dal svoje življenje tudi vojak Jurij (Miklavčič 1970a: 213 in 214), ki so ga po *Zlati legendi* Jakoba de Voragina med drugim vrgli v kotel, napolnjen s tekočim svincem, le da se je ta spremenil v prijetno kopel. Nato so ga silili žrtvovati v poganskem svetišču, to pa se je sesulo in je zemlja požrla malike s svečeniki vred. Nazadnje so svetniku odsekali glavo (Voragine 1998: 150). Na našete muke svetega Jurija precej spominjajo pravde v legendi *Jurij sojen* (SNP 704), ki se po zapisu Oroslava Cafa glasi takole:

*Da Jurij vedel bi samo,
Kaj se mu vse godilo bo,
On bi ne žvižgal in ne pel!
Pravde se sodijo mu tri:
Pravda se sodi prva mu,
Da ga v vodi vtope;
Pravda se sodi druga mu,
Da ga v temo zazidajo;*

*Pravda se sodi tretja mu,
Da ga ob glavco denejo.
»Meni ni mar za pravde tri,
Jaz bom pak kupil ofre tri:
Devi Mariji lepi plaš,
Svetmu Florjanu kelih zlat,
Svetmu Mihelu velik zvon,
Da ga bo čuti na vsak dom.«*

Dogajanje ene in druge legende se stika vsaj v trojem. Na začetku sta skupna piskanje ali žvižganje ter petje. Da je nato tudi Izidor umrl nasilne smrti, kaže njegov pokop pokraj ledine. Na koncu podobno kakor Izidor zavrne ta svet tudi Jurij, ko tostransko sojenje preseže s tremi ofri: z Marijinim plaščem, ki kaže na Ptujsko goro (Petrič 1995: 104), s Florjanovim kelihom in Mihelovim zvonom. Njihov smisel postane dodatno pomenljiv v soočenju z darovi na začetku balade *Galjot* (SNP 51 in 52), ki se zlasti po zapisu Jožefa Jurčiča glasi takole (Jakop 2006: 62):

*Galjot vozil galejico,
Vseskozi prosil je Boga,
Da b še enkrat na suhem stal,
Da b še enkrat peršel na dom.
Obljubil je darove tri:
»Ta prvi dar je mašni plašč
Na Goro Svetmu Lovrencu.
Ta drugi dar je kelih zlat
Na Huje Svetmu Jožefu.
Ta tretji dar glasan je zvon
Devic Marij na Jezero.
Le vlec, le vlec, veter hladan,
Veter hladan, veter močan!«
Tako je prosil vbog galjot.
Potegnil veter je hladan,
Veter hladan, hudo močan,
Zanesel je galejico
Na kraj morja širokega.
Per kraj morja širokega
Stoji mladenič lep in mlad.
Tako je rekel vbog galjot:*

*»Mladenič mlad, al me poznaš,
Al veš, od kod sem jaz doma?«
»Jaz tebe dobro še poznam,
Z Ljubljane bele si doma.«
»Al veš, mladenič lep in mlad,
Kako na mojem domu gre?«
»Na tvojem domu dobro gre:
Tvoj sin bo novo mašo pel,
Hči tvoja ravno se moži
In tvoja žena pa ima
Že dolgo drugega moža.«
Galjot poseže v torbico,
Pernese venkaj molek zlat:
»Oj nesi mojemu sinu,
Ki bo novo mašo pel.«
Galjot poseže v torbico,
Pernese venkaj perstan zlat:
»Oj nesi moji hčeri to,
Ki se ravno zdaj moži.
Moji ženi pa poroči:
Živ ni več vbog galjot!*

*Le vlec, le vlec, veter hladan,
Veter hladan, veter močan!
Potegnil veter je hladan,
Veter hladan, hudo močan,
Odnese! je galejico*

*Spet sred morja globokega.
Tako je rekel vbog galjot:
»Veselite se, ve ribice,
Ker boste pile mojo kri
In glodale moje kosti.«*

Galjotovi darovi so naštetni v enakem zaporedju kakor Jurijevi ofri, s tem da je mašni plašč tokrat namenjen Svetemu Lovrencu na Gori, zlati kelih Svetemu Jožefu na Hujem in šele glasni zvon Devici Mariji na Jezeru (Nartnik 1997/1998: 161). Ob rojaku iz Ljubljane pa vseeno preseneti nova navezanost na našete tri gorenske kraje (Nartnik 1995: 93).

Galjotov pogovor z rojakom namreč vrh tega spominja na 13. spev *Odiseje*, kjer se Odiseju po vrnitvi na rodno Itako prikaže boginja Atena v podobi mladega moža (Homer 1951: 189 in 360). Razlika je sicer v tem, da ima galjot sina in hčer ter odtujeno ženo, medtem ko Odisej hčere nima in ga doma še po dvajsetih letih čaka zvesta žena. Vzporednost galjotovega pogovora z ljubljanskim rojakom v baladi nasproti prikazni po Odisejevi vrnitvi na rodno Itako pa naj dopolni še junakov opis domačega otoka v 9. spevu *Odiseje* (Homer 1951: 121):

*Itaka dom je moj sončni; na nji je Neriton gora,
Z listnato šumo pokrit, razgleduje se daleč po morju.
Mnogo otokov je krog, kaj blizu so eden ob drugem,
Sama, Dulihion, da, Zakintos v gozdni odevi;
Itaka sama leži plosko na skrajnem večeru,
Drugi, bolj stran od nje, so bližje pod jutrom in soncem,
Skalnata vsa je sicer, a rednica pogumnih junakov;
Lepšega nego moj dom – ne poznam ga križem po svetu!*

Ob davnem naštetju štirih otokov v *Odiseji* (Nichols 1975: 292) velja dodati, da se za baladnim morjem utegne skrivati Ljubljansko jezero, ki je predhajalo Ljubljanskemu barju. Dandanes si tam od jugovzhoda do jugozahoda izmenoma sledijo moške in ženske vzpetine Sveti Lovrenc, Sveta Ana, Sveti Jožef in Žalostna gora (Petre 1947: 37 in 104) k vsega trem galjotovim darovom v baladi: k mašnemu plašču, zlatemu kelihu in glasnemu zvonu.

Za izjemo Svete Ane Samotretje (Nartnik 1998: 44 in 45) se lahko skriva tudi spomin na sovooko boginjo z nebesno navezavo na južno ozvezdje Lovca v obliki treh zvezd v okviru še štirih. V drugi in tretji pesmi bi se ravno s tem ozvezdjem vezala misel na nakup lepega ali mašnega plašča (Šmitek 2004: 95 in 108) podobno kakor s trikotno glavo višjega ozvezdja Bika misel na nakup zlatega keliha in s še višjim ozvezdjem Perzeja misel na nakup velikega ali glasnega zvona (Bailey 1997: 151 in 152):

Kot odraz pomladnega jadrnanja se dasta spet razumeti večerna galeja v podobi mlade lune (Davidson 1987: 73 in 76), ležeče na zahodnem nebu nad Vrhniko oziroma nekdanjim Navportom, ter jutranje jadro v podobi stare lune (Davidson 1987: 73 in 77), stoječe na vzhodnem nebu nad Ljubljano oziroma nekdanjo Emono. Tu bi se lahko celo reklo,

da je glede na čas, ko se je pomladišče nahajalo nad nekdanje še nižje krožečim ozvezdjem Lovca, slej ko prej živel tudi spomin na katero od predhodnih jeseni, ko naj bi Ljubljansko jezero od Emone do Navporta prepluli Argonavti (Šašel Kos 2009: 110 in 112). Zlati kelih, zlati molek in zlati prstan v drugi ali tretji pesmi pa daje misliti še na zlato barvo jantarja, ki je dal ime jantarni poti od Baltika do Jadrana (Turk – Gaspari 2009: 65 in 66) z vmesnim potekom čez Panonijo ter Ljubljansko jezero (Bukowski 1972: 57 in 58).

Literatura

- Adrian Bailey 1997, *The Caves of the Sun. The Origin of Mythology* – Jonathan Cape, London.
- Zbigniew Bukowski 1972, *Bursztynowy szlak. Mały słownik kultury dawnych Słowian*. Pod redakcjo Lecha Leciejewicza – Wiedza powszechna, Warszawa, 57 in 58.
- Norman Davidson 1987, *Astronomy and the Imagination. A new Approach to Man's Experience of the Stars* – Routledge & Kegan Paul, London and New York.
- Jože Dolenc 1970a, Izidor Seviljski. *Leto svetnikov II* – Zadruga katoliških duhovnikov, Ljubljana, 68–74.
- Jože Dolenc 1970b, Izidor, kmet. *Leto svetnikov II* – Zadruga katoliških duhovnikov, Ljubljana, 381–382.
- Homer 1951, *Odiseja*. Prevedel Anton Sovre – DZS, Ljubljana.
- Tjaša Jakop 2006, (Nad)narečna podoba slovenske ljudske pripovedne pesmi - Jezikoslovni zapiski 12/1, Ljubljana 2006, 51–69.
- Maks Miklavčič 1970a, Jurij, vojak in mučenec. *Leto svetnikov II* – Zadruga katoliških duhovnikov, Ljubljana, 212–214.
- Maks Miklavčič 1970b, Izidor Hijski, mučenec. *Leto svetnikov II* – Zadruga katoliških duhovnikov, Ljubljana, 383.

- Vlado Nartnik 1995, K razmejevanju legend od nelegend pri slovenskih ljudskih pesmih. Razvoj slovenske etnologije od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj – Slovensko etnološko društvo, Ljubljana, 91–93.
- Vlado Nartnik 1997/1998, Časovni vidiki dveh posvetilnih sonetov Franceta Prešerna, Slava 11/2, 158–161.
- Vlado Nartnik 1998, Raba krajevnih prislovov gori - doli v slovenskih ljudskih pesmih. VI. Medjunarodni slavistički dani – VI. Nemzetközi Szlavisztikai Napok. Knjiga 3/1. Sambotel – Pečuh, 43–53.
- Marianne Nichols 1975, Götter und Helden der Griechen. Mythos und historische Wirklichkeit – Gondrom Verlag, Bindlach.
- Fran Petre 1947, Rod in mladost Ivana Cankarja – SKZ, Ljubljana.
- Franc Petrič 1995, Duša, le pojdi z mano: božje poti na Slovenskem 2 – Družina, Ljubljana.
- SNP = Karel Štrekelj, Slovenske narodne pesmi I–IV (1895–1923) – Slovenska matica, Ljubljana.
- Marjeta Šašel Kos 2009, Ljubljanica in mit o Argonavtih. Ljubljanica – kulturna dediščina reke – Narodni muzej Slovenije, Ljubljana, 110–113.
- Zmago Šmitek 2004, Mitološko izročilo Slovencev – Študentska založba, Ljubljana.
- Peter Turk – Andrej Gaspari 2009, Darovi bogovom in prednikom. Ljubljanica – kulturna dediščina reke – Narodni muzej Slovenije, Ljubljana, 62–67.
- Jakub de Voragine 1998, Legenda aurea – Vyšehrad, Praha.

Saints and the Oarsman in Folk Song

Vlado Nartnik

In the course of time folk songs were often altered, which is why the same name appearing in a song may refer to several persons from different historical periods. One of such names is Izidor. Depicted in the legend *Sveti Izidor* (Saint Izidor), Izidor relates partly to soldier Izidor from antiquity, partly to a medieval bishop, and partly to Izidor the farmer. Like Izidor the soldier there was another soldier who gave his life for Jesus Christ. This is depicted in the legend *Jurij sojen* (Jurij Is Tried) where soldier Jurij refuses to acknowledge the secular trial against him and proffers three offerings: Virgin Mary's cloak, Saint Florian's chalice, and Saint Michael's bell.

The significance of these offerings becomes even greater when compared to the three offerings to three saints that are mentioned at the beginning of the ballad *Galjot* (The Oarsman). An interesting feature of this ballad is the oarsman's conversation with another inhabitant of Ljubljana, which is the oarsman's hometown; this conversation is reminiscent of Odysseus conversation with the goddess Athena in the form of a young man in the 13th episode of the epic poem *Odyssey*. A detail worth mentioning is that the sea of the ballad *Galjot* might be the Lake of Ljubljana which was the predecessor of the Ljubljana Moor. Four hills, Sveti Lovrenc, Sveta Ana, Sveti Jožef, and Žalostna Gora, two of which are male in character (Sveti Lovrenc and Sveti Jožef) and the remaining two (Sveta Ana and Žalostna Gora) female, follow one another in a line from the southeast to the southwest. With the exception of Sveta Ana, the remaining three hills can be linked with the three offerings made by the oarsman of the afore-mentioned ballad: the divine service vestment, the golden chalice, and the loud bell.

The hill named Sveta Ana (Saint Anne) may evoke the memory of Athena, the wise goddess with owl eyes, and linked with the southern constellation Orion consisting of three stars within the frame of four more stars. This constellation also suggests a connection with the purchase of a handsome cloak in the legend *Jurij sojen*, and with the divine service vestment depicted in the ballad *Galjot*. A similar parallel can be found in the triangular-shaped head of the constellation Taurus, positioned above Orion, in relation with the purchase of the golden chalice. And the constellation Perseus, which is situated above Taurus, suggests a connection with the purchase of a large, and very loud, bell.

Two other features are associated with spring sailing. The first is the evening galley from the ballad *Galjot* whose form can be detected in the shape of the new moon (the Grail Cup moon) shining on the western skies above the former town of Navport (the Vrhnika of today). The second is the morning sail that can be perceived in the shape of the waning moon sailing across the eastern skies above the former town of Emona, the present-day Ljubljana. If we consider the period in which the sun was positioned above the constellation Orion on the spring equinox it may even be suggested that the memory was probably still alive of an autumn of long ago in which the Argonauts were said to sail the Lake of Ljubljana from Emona to Navport. The golden chalice, the golden rosary, and the golden ring in folk songs *Jurij sojen* and in *Galjot* are reminiscent of the golden color of amber. It was amber that gave its name to the amber trail leading from the Baltic to the Adriatic Sea and crossing Pannonia and the Lake of Ljubljana.